

DOI: 10.34015/2523-4552.2020.1.02
УДК 343.814

Степанюк А. Х.,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач відділу дослідження проблем
кримінального та кримінально-
виконавчого права Науково-дослідного
інституту вивчення проблем
злочинності імені академіка
В. В. Сташиса НАПрН України
ORCID: 0000-0002-0877-6319

КОЛОНИЯ ЧИ В'ЯЗНИЦЯ? ПОГЛЯД НА УСТАНОВИ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ З ПОЗИЦІЙ ІСТОРИЧНОГО РЕВІЗІОНІЗМУ

У статті здійснено докорінний перегляд концепції функціонального призначення виправних колоній та аргументовано пропозиції запровадження замість покарання у виді позбавлення волі тюремного ув'язнення з відбуванням його у в'язницях.

Ключові слова: позбавлення волі; виправно-трудова колонія; виправно-трудова табора; в'язниця.

В статтю пересмотрено концепцию функционального назначения исправительных колоний и аргументировано предложение введения вместо наказания в виде лишения свободы тюремного заключения с отбыванием его в тюрьмах.

Ключевые слова: лишение свободы; исправительно-трудова колонии; исправительно-трудова лагеря; тюрьмы.

Постановка проблеми. Ця наукова стаття виконана в рамках фундаментальної теми дослідження «Теоретичні питання удосконалення кримінально-виконавчого законодавства України та практики його застосування», за двома напрямками дослідження: 1) удосконалення кримінально-виконавчого законодавства України щодо гуманізації умов відбування покарання засудженими та забезпечення їх ресоціалізації та 2) соціальної адаптації та імплементації міжнародних стандартів поводження із засудженими та

дотримання їх прав у законодавство України, які виконуються у Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України.

Ідея створення в'язниць-колоній для внутрішньої колонізації неосвоєних, віддалених, окраїнних земель була проголошена ще у XIX сторіччі. На території України виправно-трудова колонія, як складова радянської виправно-трудова системи, були запроваджені з 1920 року. Спочатку це були хліборобські колонії, а за Поправно-

трудоим кодексом 1925 р. – ще й ремісничі і фабрично-заводські. Поряд з колоніями у цей час існували й концтабори, які у 1929 р. було перейменовано у виправно-трудоі табори і куди, тобто у ГУЛАГ, направлялась переважна більшість засуджених до позбавлення волі. Із середини 30-х років ХХ ст. було поновлено таку назву установи виконання покарань, як в'язниця. Офіційно основним призначенням радянських виправно-трудоих установ було виправлення і перевиховання ув'язнених. У 1956 р. постановою Ради Міністрів СРСР і ЦК КПРС було прийнято рішення про ліквідацію виправно-трудоих таборів, бо із завданням перевиховання вони не справились. Із 60-х років ХХ ст. і до 2004 р. в Україні установами виконання покарань були виправно-трудоі колонії і в'язниці, побудовані й облаштовані за типовими проектами радянської доби з відповідною інфраструктурою. На сьогодні в Україні існують виправні колонії, як кримінально-виконавчі установи закритого типу, які за своєю структурою є відображенням моделі виправно-трудоі установи радянського зразка з поділом колонії на житлову і виробничу зони, з колективним утриманням у гуртожитках, прототипом яких були бараки, з неможливістю усамітнення засуджених у індивідуальних житлових кімнатах, без створення безпечних умов перебування в установі.

Як видається, настав час звільнитися у кримінально-виконавчій системі від тягаря минулих десятиріч у виді виправних колоній і перейти до створення цивілізованих в'язниць відповідно до рекомендацій, розроблених міжнародною спі-

льнотою, а не варварськими уявленнями про функціональне призначення виправно-трудоих установ.

Аналіз наукових досліджень та публікацій. На питання функціонального призначення в'язниць, виправно-трудоих колоній, концтаборів, виправно-трудоих таборів, виправних колоній звертали увагу багато науковців у галузі тюрмознавства, виправно-трудоого права і кримінально-виконавчого права, серед яких, зокрема, І. О. Малиновський, М. Ф. Прянишников, М. О. Стручков, М. С. Таганцев, Ю. М. Ткачевський, Б. С. Утевський, Є. Г. Шірвіндт, В. О. Фелелов і багато інших. Проте переважна більшість дослідників характеризували установи виконання покарань з позицій радянської моделі виправно-трудоих установ і не запропонували їй альтернативи. Жодна з розроблених в Україні концепцій реформування кримінально-виконавчої систем не передбачає переходу до кримінально-виконавчих установ, а саме: до в'язниць європейського зразка.

Постановка завдання. Метою статті є докорінний перегляд концепції функціонального призначення виправних колоній і аргументація пропозиції запровадження замість позбавлення волі тюремного ув'язнення з відбування його у в'язницях.

Виклад основного матеріалу. У царській Росії строк ув'язнення, як на це вказував М. С. Таганцев, був істотним моментом, що впливав на тюремну систему. Ув'язнення було двох видів: безстрокове і на певний строк. За тривалістю у другому різновиді ув'язнення був поділ на короткострокове, середньострокове і тривале [1, с. 267].

Після жовтневого перевороту 1917 р. постановою Народного комісаріату юстиції від 23 липня 1918 р. було затверджено Тимчасову інструкцію «О лишении свободы, как мере наказания, и о порядке отбывания такового». У п. 2 цієї Тимчасової інструкції містилось положення, за яким поділ місць ув'язнення на розряди за тяжкістю покарання у вироків судів відміняється і в останніх вказується тільки позбавлення волі на певний строк, обов'язково поєднане з примусовою працею [2, с. 35]. Тим самим Тимчасова інструкція скасувала короткострокове, середньострокове і тривале тюремне ув'язнення як вид покарання і запровадила позбавлення волі на певний строк. У якості місць позбавлення волі у п. 3, зокрема, було визначено «земледельческие колонии» тобто хліборобські колонії, що мали бути виховально-каральними установами [2, с. 35].

Треба сказати, що ідея створення хліборобських колоній на теренах Росії була сформульована ще у XIX ст. М. Ф. Прянишниковим, який у своїй монографії, що вийшла друком у 1881 р., «Русская земледельческая тюрьма», пропонував розташувати вздовж майбутньої залізниці від Оренбурга до Ташкента, а також між Каспійським і Аральським морями хліборобські тюрми-колонії для колонізації цих пустельних земель [3, с. 2]. Цю пропозицію схвально оцінив М. С. Таганцев, який теж вважав за доцільне, щоб у тюрмах, які були розташовані далеко від населених центрів, особливо у місцевостях, що потребували колонізації та хліборобської культури, застосовувати робочі руки ув'язнених на прокладення та поліпшення доріг, на викорчування

полів, на осушування боліт чи на будівництво громадських будівель, особливо в'язниць, що було б важливою підмогою для країни [1, с. 280].

Таким чином, на межі XIX–XX ст. утверджувалась думка про необхідність застосування праці ув'язнених для колонізації земель та зміцнення хліборобської культури за рахунок тюрем-колоній, розташованих далеко від населених пунктів.

Що ж таке колонія, колонізація? У чому полягає відмінність колонії від в'язниці?

У перекладі з латини *colonia* – це поселення, а внутрішня колонізація передбачає заселення й освоєння пустельних та окраїнних земель своєї країни [4, с. 242].

Після приходу до влади більшовиків, які у своїй каральній політиці принципово відмежовувались від царських в'язниць, ідея створення колоній впала на благодатний ґрунт і, як було показано вище, серед місць ув'язнення з'явилися хліборобські колонії. Отже, Тимчасова інструкція «О лишении свободы, как мере наказания, и о порядке отбывания такового» передбачила створення замість в'язниць хліборобських поселень, що було на той час цілком природно, оскільки переважна більшість населення займалась саме хліборобством.

Колонія, як поселення, вимагає наявності певної інфраструктури, це – певна відгороджена територія, на якій розташовані житлові приміщення, де мають функціонувати необхідні для проживання ув'язнених комунально-побутові служби, де слід мати господарські будівлі, інвентар, реманент та обладнання для працевлаштування засуджених тощо. М. О. Стручков у своєму курсі лекцій

звернув увагу на те, що 22 травня 1922 р. Центральний виправно-трудоий відділ НКЮ своїм циркуляром давав визначення колонії як самостійної виправно-трудої установи. Хліборобська колонія визнавалася місцем позбавлення волі особливого типу, яка мала у своєму розпорядженні ділянку землі для здійснення сільськогосподарських робіт, де є постійний штат службовців, утримується певний контингент ув'язнених і безпосередньо підпорядкована губернським органам управління місцями ув'язнення [5, с. 74].

Як повідомляв І. О. Малиновський, аналогічна російській Тимчасова інструкція про позбавлення волі була оголошена в Україні у 1920 році. Саме тоді в Україні було запроваджено радянську поправно-трудоу систему, а постановою НКЮ УРСР від 18 квітня 1920 р. «всі тюрми та місця ув'язнення на території УРСР переіменовуються на будинки примусових громадянських робіт» [6, с. 51, 15].

За Кримінальним кодексом РРФСР 1922 р., як місця позбавлення волі на додаток до хліборобських колоній називаються ще й ремісничі колонії [2, с. 105], а за змінами, внесеними у ст. 34 КК РРФСР у 1923 р., з'явилася назва трудові хліборобські і ремісничі колонії [2, с. 140]. У ці роки буремний розвиток колоній був складовою процесу створення радянських виправно-трудоих установ замість царських в'язниць. Так, у 1918 р. в РРФСР було дві хліборобські колонії і дві ферми, в 1919 р. їх було 17, у 1920 р. – 30, в 1921 р. – 41, в 1922 р. – 60, в 1923 р. – 80, в 1924р. – 117 [7, с. 131]. На 1 жовтня 1924 р. в Україні вже було 18 хліборобських колоній [5, с. 75].

У подальшому Виправно-трудоий кодекс РРФСР 1924 р. передбачив, що ув'язнені з числа трудящих, до яких було застосовано позбавлення волі без суворої ізоляції на строк не більше п'яти років, мають відбувати покарання в трудових хліборобських, ремісничих і фабричних колоніях [2, с. 164].

Поправно-трудоий кодекс УСРР 1925 р. у ст. 25 серед поправно-трудоих установ виділяв «трудоі колонії (сільсько-господарчі, ремісничі й фабрично-заводські)», куди згідно зі ст. 26 мали направлятись в'язні, «що, належачи до класу трудящих», мають відповідні звички до праці і не потребують суворішого режиму» [8, с. 46–47]. Запровадження поряд з хліборобськими колоніями ремісничих і фабрично-заводських, м'яко кажучи, не зовсім відповідало ідеї колонізації земель і поширенню хліборобської культури, запропонованої М. Ф. Прянишниковим у ХІХ сторіччі.

Для заселення і освоєння пустельних та окраїнних земель радянська влада з самого початку створення у 1919 р. таборів примусової праці виходила з того, що всі ув'язнені при надходженні їх у табір повинні негайно бути призначені на роботу і займатися фізичною працею [2, с. 48]. Одночасно у складі НКВС були створені концентраційні табори. Наприклад, на липень 1922 р. на території РРФСР було 56 концтаборів, де утримувалось 10005 ув'язнених. При цьому був створений табір особливого призначення для тримання в ньому активних ворогів радянської держави. До 1926 р. в цьому таборі, який відомий за абревіатурою як «СЛОН» (рос. – Соловецкий лагерь особого назначения),

працевикористання ув'язнених не було; табір був лише місцем суворої ізоляції саботажників та інших контрреволюційних елементів [9, с. 351].

Як зазначили Б. Яковлев і О. Бурцов, зі створенням перших таборів використання ув'язнених там як робочої сили одразу було спрямовано для розробки лісових масивів у Карелії, Сибіру, району Печори і корисних копалин на Ухті, острові Вайгач, сибірських копальнях тощо. У необжиті місцевості, які часом були розташовані за сотні кілометрів від адміністративних районних центрів, у тайгу, тундру, на острови привозили ув'язнених, які насамперед мали побудувати приміщення для адміністрації і охорони, а собі курені, землянки, бараки, огородити табір колючим дротом, а потім почати виснажливу фізичну працю у лісі, штольнях, на сплаві і т. ін., яка для табірників у більшості випадків закінчувалась смертю [10, с. 18].

Виправно-трудова політика радянської влади була складовою частиною внутрішньої політики ВКП(б), директиви якої вказували на необхідність створення фундаменту соціалістичної економіки у тому числі і, як це було визначено в постанові Політбюро ЦК ВКП(б) від 27 червня 1929 р. «Об использовании труда уголовно-заключенных», за рахунок розширення існуючих і організації нових концентраційних таборів (на території Ухти та інших віддалених районів) з метою колонізації цих районів і експлуатації природних багатств шляхом застосування праці позбавлених волі [11]. Цією ж постановою ЦК ВКП(б) за підписом Й. Сталіна було вирішено у подальшому йменувати концентраційні

табори виправно-трудовами таборами [8, с. 39]. Аналогічна постанова «Об использовании труда уголовно-заключенных», (з тими ж формулюваннями у тексті) 11 липня 1929 р. була прийнята Радою Народних Комісарів СРСР [8, с. 40–42]. Тим самим у Радянському Союзі було започатковано ГУЛАГ, створення якого сприяло технологічному та промислому розвитку в СРСР, а у часі збіглося з початком колективізації та індустріалізації, стало, як і мріяв М. С. Таганцев, «важливою підмогою для країни».

Першим документом, що регулював діяльність виправно-трудова таборів, було «Положение об исправительно-трудова лагерьях», затверджене Радою Народних Комісарів СРСР 2 квітня 1930 року [8, с. 84–92].

Таким чином, виправно-трудова табори ГУЛАГу, як система поселень для ув'язнених, мали більше підстав називатися саме колоніями, оскільки вони були створені з метою колонізації відлюдних місць, ненаселених або малонаселених місцевостей, віддалених та несприятливих для проживання земель по всій території Радянського Союзу.

Якийсь Олег Вещий, характеризуючи радянські виправно-трудова установи 1930–1940-х рр., пише про те, що праця ув'язнених застосовувалась саме в тих районах, де місцеве населення або взагалі було відсутнім, або не могло бути залученим до основних робіт. Ув'язнені допомагали перетворити на реальність необхідні для розвитку країни і забезпечення безпеки народу державні плани створення економічної бази в окраїнних, неосвоєних і стратегічно важливих районах країни [12].

Разом із тим бачення виправно-трудо­вих колоній як постачаль­ника робочих рук ув'язнених теж не було забуто. Так, у листопаді 1929 р. відбулася нарада начальників крайових та обласних адміністративних відділів, на якій було визнано за не­обхідне при перегляді мережі місць ув'язнення першочергово врахувати можливість використання праці ув'язнених за договорами з госп­органами про організацію виправно-трудо­вих колоній для проведення масових трудомістких робіт сільсь­когосподарських, лісозаготівельних, дорожніх, меліоративних, з підготов­ки колонізаційного фонду, а також для створення радгоспів і городів пло­доовочевого характеру на місь­ких землях [8, с. 79]. Отже, про орга­нізацію виправно-трудо­вих колоній з метою колонізації віддалених, окра­їнних земель уже не йшлося. Спеці­ально для колонізації малонаселених чи безлюдних місцевостей були створені виправно-трудо­ві табори, які, власне, і перебрали у цьому сенсі на себе ознаки та функції колонії. У результаті такого підходу місцями дислокації виправно-трудо­вих табо­рів стали райони Крайньої Півночі, Уралу, Сибіру, Казахстану, Комі АРСР, Красноярського краю, Свердловсь­кої, Іркутської, Молотовської (Перм­ської), Кемеровської, Архангельської, Кіровської, Магаданської областей, Хабаровського краю [8, с. 468]. По­казово, що результати залучення робо­чих рук ув'язнених для освоєння окраїнних земель отримували схва­льну оцінку від вищого керівництва країни як правильне проведення виправно-трудо­вої політики радян­ської влади. Так, у постанові РНК СРСР від 2 серпня 1933 р. «Об откры­тии Беломорско-Балтийского канала

имени тов. Сталина» було констато­вано, що спорудження силами засу­джених Біломорсько-Балтійського водного шляху відкриває широкі перспективи для подальшого еконо­мічного і культурного підйому ра­дянської Карелії і всієї півночі СРСР. Створення такого потужного водно­го шляху забезпечує встановлення безпосереднього водного зв'язку між Балтійським морем і радянською Північчю і надає можливість негай­ного приступу до широкої експлуа­тації лісних, мінерально-рудних, ри­бних та інших багатств цього краю [8, с. 155].

У цей, так званий реконструк­тивний період, про використання землеробських виправно-трудо­вих колоній для колонізації віддалених місцевостей вже зовсім не йшлося. Так, ВТК РРФСР 1933 р. у ст. 33 пе­редбачав, що позбавлення волі має відбуватись у фабрично-заводських, хліборобських виправно-трудо­вих колоніях, які організовуються з ме­тою навчання позбавлених волі тру­довим навичкам, підвищення їх тру­дової кваліфікації, політико-вихов­ного та дисциплінуючого впливу на них, привчання їх до життя і роботи в організованому колективі на під­ставі відповідно фабрично-заводської та сільськогосподарської праці [8, с. 138]. Разом із тим ст. ст. 33–37 ВТК РРФСР передбачали й організацію виправно-трудо­вих колоній масових робіт та штрафних виправно-трудо­вих колоній. Зокрема, за ст. 34 ВТК, яка демонструє класовий підхід до ув'язнених, колонії для масових робіт мали знаходитися у віддалених місцевостях і туди направлялися позбавлені волі із середовища класо­во ворожих елементів, а також ті трудящі, які за характером вчинено-

го злочину є найбільш класово небезпечними, що примушує застосування до них більш суворого режиму [8, с. 138–139].

Виправно-трудова колонія та виправно-трудова табори, як поселення, мали певну просторову структуру, деяке уявлення про яку можна отримати з «Временной инструкции о режиме содержания заключенных в исправительно-трудовых лагерях НКВД СССР», оголошеної наказом НКВС від 2 серпня 1939 р., та з «Временной инструкции о режиме содержания заключенных в исправительно-трудовых колониях НКВД СССР», оголошеної наказом НКВС від 4 липня 1940 року. Так, виправно-трудова табори були ізольовані від зовнішнього світу одним із видів огорожі: парканом з колючого дроту, парканом-частоколом, суцільним дерев'яним парканом. При визначенні меж місця позбавлення волі зона огорожі повинна мати форму прямокутника чи квадрата, що має забезпечити кращий огляд. Для нагляду й охорони цієї території із зовнішнього боку обладнуються постишки для вартових. Для пропуску ув'язнених у табірні пункти і у зворотному напрямку обладнувалися вахти. Ув'язнені розміщувалися у бараках [8, с. 205–206]. Перераховані атрибути дають змогу перекоонатися, що за просторовою структурою виправно-трудова табори були облаштовані саме для ізоляції ув'язнених, яка істотно посилювалась розташуванням цих установ у віддалених безлюдних місцевостях.

Покажем у ставленні радянської влади до створення житлово-побутових умов засудженим є наказ НКВС СРСР від 6 серпня 1937 р. «Об организации лесозаготовительных

лагерей», яким передбачалося організувати сім таборів з розрахунку прийому до 1 жовтня не менше 5000 ув'язнених у кожний, забезпечуючи їх (під зиму у північних регіонах! – А.С.) житлом (палатками), лазнями, кухнями [8, с. 189].

Що стосується виправно-трудова колоній, де відбували покарання засуджені до позбавлення волі на строк до трьох років з числа трудящих, то ці установи у разі їх розташування у містах та інших населених пунктах повинні бути відгороджені суцільним дерев'яним парканом достатньої міцності. Для охорони ВТК облаштовувалися постишки для вартових, а пропускали ув'язнених при конвоюванні на роботу і при поверненні назад в зону через вахти. У промислових колоніях виробничі будівлі відгороджувались натягнутим колючим дротом або парканом від приміщень, у яких були розміщені ув'язнені. Таким чином, у колоніях з'явилися виробничі і житлові зони. Зони в колоніях були облаштовані згідно з «Временным наставлением по службе военизированной охраны исправительно-трудова лагерей НКВД СССР» від 4 березня 1939 року.

Для колоній, розташованих поза межами населених пунктів, не висувалося вимоги облаштування суцільної огорожі, а розконвойовані ув'язнені мали можливість проживати поза зоною у приміщеннях, які належали колонії, під систематичним наглядом охорони.

У житловій зоні колонії допускалось вільне переміщення ув'язнених до сигналу відходу до сну. У вільний від роботи час, до відбою, ув'язненим дозволялось відвідування в межах колонії медико-санітарних та

культурно-виховних установ (лікарень, амбулаторій, лазень, шкіл, гуртків, бібліотек, клубів) та відпочивати в бараках [8, с. 257, 262].

Тимчасова інструкція передбачила можливість розташування ув'язнених у придатних для цього приміщеннях, вказуючи на гуртожитки (а не на бараки) для розміщення ув'язнених жінок [8, с. 257].

При цьому, як доповідав начальник ГУЛАГу Наседкін Народному комісару внутрішніх справ Берії, на середину 1941 р. 80 % ув'язнених у таборах і колоніях розміщувались саме у бараках на суцільних двох-трьохярусних нарах, а житлова площа становила у перший період війни менше 1 квадратного метра на людину і була доведена у 1944 р. до 1,8 м² на одного ув'язненого з переобладнанням суцільних нар на двоюрисні вагонного типу, що забезпечувало кожному ув'язненому індивідуальне спальне місце. Крім нар, у бараках були обладнані столи, ослони, тумбочки, бачки для кип'яченої води. Для так званих рекордистів і відмінників виробництва у всіх таборах та колоніях були виділені спеціальні бараки з розрахунку 3 м² житлової площі на людину і навіть із забезпеченням комплектом постільних речей [8, с. 380-381].

Принципової різниці в облаштуванні виправно-трудовах таборів і виправно-трудовах колоній не було, а підтвердженням цьому є Розпорядження Ради Міністрів СРСР від 10 липня 1954 р., яким було ухвалено Положення про виправно-трудові табори і колонії МВС СРСР. Норми даного Положення були єдиними для виправно-трудовах таборів і колоній. Різниця між цими установами була визначена у п. 1 Положення і

полягала вона в тому, що у виправно-трудовах колоніях утримувалися особи, засуджені до позбавлення волі на строк до трьох років; особи, засуджені вперше за посадові, господарські та інші не особливо небезпечні злочини; особи, переведені з дитячих трудових колоній для подальшого відбування покарання.

Усі інші засуджені до позбавлення волі повинні були відбувати покарання у виправно-трудовах таборах [8, с. 423].

Згідно з п. 17 Положення для засуджених встановлювались три види режиму: загальний, суворий та полегшений і при цьому полегшений режим був тільки у виправно-трудовах колоніях [8, с. 425].

Пункт 12 Положення вимагав, щоб підрозділи виправно-трудовах таборів і колоній були максимально наближені до місця роботи ув'язнених, розташовувались у місцевості, яка відповідає санітарним вимогам, мали належним чином облаштовану огорожу, житлові й культурно-побутові приміщення для ув'язнених, медпункт, а також усі необхідні житлові, службові приміщення і комунально-побутові об'єкти для працівників табірної підрозділу (колонії) [8, с. 424]. За п. 38 Положення кожний табірний підрозділ і колонія повинні мати належним чином облаштовані клуби, бібліотеки, кімнати для проведення політпросвітроботи і навчання, спортивні майданчики, а також необхідне культпросвіт майно та спортінвентар, житлові приміщення мали бути радіофіковані [8, с. 430].

У Положенні про виправно-трудові табори і колонії згадуються і в'язниці, переведення у які можливе як стягнення до злісних порушників

дисципліни строком від одного до двох років [8, с. 431].

Отже, тепер щодо в'язниць. Треба сказати, що принципова відмова радянської влади від в'язниць як спадку царату під лозунгом «от тюрем к воспитательным учреждениям» була не зовсім і принциповою. Так, Тимчасова інструкція «О лишении свободы, как мере наказания, и о порядке отбывания такового» передбачала можливість направлення позбавлених волі, які порушували порядок і дисципліну, в спеціальні тюрми (ізолятори), а ті, хто безпідставно не бажав працювати, направлялися в ізолятори, які йменувалися особливими тюрмами [2, с. 36]. Поряд з концтаборами (таборами примусових робіт), куди, як правило, направляли за постановами надзвичайних комісій, до місць ув'язнення належали й політізолятори (особливі тюрми), де трималися «класово чужі елементи», які згодом стали йменуватися «ворогами народу» [13]. 11 листопада 1935 р. наказом НКВС 00403 політізолятори й ізолятори НКВС були перейменовані у тюрми [14].

У 1936 р. Основні начала кримінального законодавства були доповнені нормою, що передбачала верховним судам, обласним і крайовим судам, а також залізничним і військово-транспортним судам можливість призначати позбавлення волі у виді ув'язнення у тюрму за найбільш небезпечні злочини. Впадає в очі той факт, що такими «найбільш небезпечними злочинами» були визначені хуліганство (до п'яти років тюрми); примус неповнолітніх до занять спекуляцією, проституцією, жебрацтвом (не нижче п'яти років тюрми); незаконне здійснення

абортів (до трьох років тюрми); злісний неплатіж засобів на утримання дітей (до двох років тюрми) [2, с. 349–350, 371]. Такий підхід явно не відповідав визначенню найбільш небезпечними злочинів, направлених проти основ радянського ладу (ст. 8 Кримінального кодексу УСРР 1927 р.) [8, с. 283], оскільки ні за жоден з контрреволюційних злочинів (ст. ст. 54¹–54¹⁴ КК) не передбачалась відповідальність у виді тюремного ув'язнення [8, с. 294–298].

Без рішення суду органам НКВС надавалось право переводити в тюрму на строк до двох років з виправно-трудова таборів і виправно-трудова колоній осіб, які систематично порушували розпорядок у цих місцях позбавлення волі, вчиняли втечі і т. ін. [2, с. 358–359]. Саме ці категорії ув'язнених, тобто переведені з таборів і колоній, були основним контингентом в'язниць, у яких, наприклад, станом на 1 січня відповідного року було ув'язнених: 1939 р. – 352508; 1940 р. – 186278; 1941 р. – 470693; 1942 р. – 268532; 1943 р. – 237534; 1944 р. – 151296; 1945 р. – 275510; 1946 р. – 245146; 1947 р. – 293135; 1948 р. – 280374; 1949 р. – 231047; 1951 р. – 164679; 1952 р. – 152614; 1953 р. – 152290; 1954 р. – 149082; 1955 р. – 98574; 1956 р. – 143509; 1957 р. – 141703; 1958 р. – 123098; 1959 р. – 160893; 1960 р. – 71084 [15].

За даними О. І. Кокуріна, на 1 вересня 1953 р. у підпорядкуванні Тюремного управління МВС СРСР знаходилось 587 тюрем з лімітом наповнення у 249000 місць [14].

Ув'язнення у тюрму не було формально віднесено до переліку із 13 заходів соціального захисту судово-виправного характеру, які були

названі у ст. 21 КК УСРР [8, с. 286]. Ця стаття передбачала два різновиди позбавлення волі: 1) позбавлення волі у виправно-трудовах таборах у віддалених місцевостях СРСР і 2) позбавлення волі у загальних місцях ув'язнення, а ст. 27 КК вказувала на те, що особи, засуджені до позбавлення волі у загальних місцях ув'язнення, відбувають цей захід за загальним правилом у виправно-трудовах колоніях, тобто у даному випадку про в'язниці як місця ув'язнення не йдеться. Лише з примітки 3 до ст. 21 КК зрозуміло, що позбавлення волі було можливе і у виді ув'язнення у тюрму стосовно осіб, засуджених за найбільш небезпечні злочини верховними судами СРСР, УРСР, Молдавської АРСР, обласними судами, а також залізничними і водотранспортними судами та військовими трибуналами. Разом із тим, з постанови Президії Верховної Ради СРСР від 17 серпня 1957 р. «О порядке замены тюремного заключения лишением свободы в исправительно-трудовах колониях» можна зробити висновок, що тюремне ув'язнення і позбавлення волі розглядалися як різні заходи соціального захисту. Передбачалась можливість особам, які відбували за вироком суду тюремне ув'язнення і проявили зразкову поведінку, по відбутті не менше третини покарання замінити на той строк, що залишився, позбавленням волі у виправно-трудовах колоніях [16, с. 327–327].

На різницю між тюремним ув'язнення і позбавленням волі у 1957 р. звернув увагу і професор Б. С. Утевський, який вказував на істотну відмінність з точки зору тяжкості відбування покарання між одиночним ув'язненням і позбав-

ленням волі, яке відбувається у товаристві інших ув'язнених; між позбавленням волі в закритих місцях ув'язнення (тюрмах) і в місцях позбавлення волі відкритого типу, в яких ув'язнені вільно, без конвою, пересуваються на великій території. Б. С. Утевський виходив з того, що різниця між тюремним ув'язненням і позбавленням волі полягає у тому, що в'язниця має завдання настрахати, а перед позбавленням волі стоїть завдання виправити і перевиховати ув'язнених [17, с. 15].

Виправно-трудова політика у Радянському Союзі формувалася не стільки урядом, скільки ЦК КПРС, у якого було своє бачення функціонального призначення виправно-трудовах установ у той чи інший історичний період. Свідченням цього є проєкт постанови ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР від 5 квітня 1956 р. «О реорганизации исправительно-трудовах учреждений МВД и мерах улучшения их работы по перевоспитанию и исправлению заключенных». Відповідно до цього документа було визнано недоцільним існування в країні виправно-трудовах таборів з використанням праці ув'язнених на валових, некваліфікованих роботах, оскільки ці табори не забезпечують виконання важливого державного завдання з перевиховання засуджених і повернення їх до чесного трудового життя в радянському суспільстві. Пропонувалось протягом 1956–1958 рр. реорганізувати ці табори у виправно-трудовах колонії. Для тримання осіб, засуджених до позбавлення волі, мали бути збережені два місця ув'язнення: виправно-трудовах колонії і тюрми.

Вважалося за необхідне тримати у тюрмах осіб, засуджених два і

більше разів або вперше, але за наявності обтяжуючих обставин, за бандитизм, розбій, умисне вбивство, злісне хуліганство, велике розкрадання соціалістичної власності, а також злодіїв-рецидивістів, зрадників батьківщини, осіб, які здійснили терористичні акти, диверсії, тих, хто займався шпигунством, шкідництвом, організаторів та активних учасників контрреволюційного націоналістичного підпілля, карателів, засуджених за вбивства і катування радянських громадян у період Вітчизняної війни.

Усіх інших осіб, засуджених до позбавлення волі, необхідно було тримати у виправно-трудових колоніях. Головним завданням виправно-трудових колоній є перевиховання ув'язнених [8, с. 490]. Отже, на той час про роль колоній у колонізації вже ніхто й не згадував, на середину ХХ ст. функціональним їх призначенням радянська влада визначила перевиховання ув'язнених, а перевиховання, як його розуміла, наприклад, Н. К. Крупська, полягало у переробці всієї психіки людей, перетворення їх із індивідуалістів, якими їх виховав капіталізм, на колективістів, які можуть своє «я» згуртувати з колективом, знаходити зовсім нові радості, нове щастя у цьому злитті [18, с. 93]. Виходить, що втілення у життя виробленого за радянських часів лозунгу «перевиховання у колективі і через колектив» мало привести ув'язненого у стан крайнього ступеня захвату від злиття, єднання з колективом в'язнів, тобто до екстазу. Однак у виправно-трудових таборах такого не відбулося, оскільки там від «перековки» перейшли до нещадної експлуатації рабів ГУЛАГу.

Постановою Ради Міністрів і ЦК КПРС від 25 жовтня 1956 р. «О мерах по улучшению работы Министерства внутренних дел СССР» було визнано недоцільним подальше існування виправно-трудових таборів МВС СРСР, оскільки вони не забезпечували виконання найважливішого державного завдання – перевиховання ув'язнених у праці [8, с. 500]. Таким чином, у 1956 р. було констатовано, що перевиховання ув'язнених, як складова виправно-трудової політики КПРС і радянського уряду, так і не було досягнуто ГУЛАГом у виправно-трудових таборах. З цього часу позбавлення волі мало відбуватися у виправно-трудових колоніях і тюрмах, хоча фактично виправно-трудові табори існували ще по 1960 рік. Так, із доповіді МВС СРСР в ЦК КПРС від 22 квітня 1959 р. про діяльність виправно-трудових установ МВС в 1957–1958 рр. відомо, що станом на 1 січня 1959 р. у виправно-трудових таборах трималося 45 % усіх ув'язнених [19].

Пункт 9 постанови від 25 жовтня 1956 р. вказував на те, що з метою забезпечення належного порядку у місцях ув'язнення слід визнати за необхідне тримати у тюрмах або у виправно-трудових колоніях суворого режиму активних учасників кримінальних угруповань, а також осіб, які неодноразово були засуджені за бандитизм, розбій, злодіїв-рецидивістів, тих, хто ухиляється від роботи у виправно-трудових колоніях і веде паразитичний спосіб життя [8, с. 500].

Основи кримінального законодавства СРСР і союзних республік 1958 р. у ст. 23 «Позбавлення волі» встановили, що засуджені до позбавлення волі відбувають покарання у

виправно-трудова колонія чи у тюрмі, а неповнолітні – у трудовій колонії для неповнолітніх. Позбавлення волі у виді ув'язнення у тюрмі на весь строк покарання або частину його може бути призначено судом особам, які вчинили тяжкі злочини, а також особливо небезпечним рецидивістам. Особам, які злісно порушують режим, встановлений у виправно-трудова колонії, відбування покарання у колонії може бути замінено судом тюремним ув'язненням тривалістю не більше трьох років з відбуванням того строку, що залишиться у виправно-трудова колонії [16, с. 332]. Тим самим Основи кримінального законодавства чітко визначили три категорії ув'язнених, які мають триматися у тюрмі.

15 грудня 1958 р. наказом МВС СРСР № 990 було оголошено Положення про ВТК і тюрми МВС СРСР, згідно з яким у виправно-трудова колоніях встановлюються три види режиму: загальний, полегшений і суворий, а в тюрмах – загальний і суворий [20]. На думку М. М. Буланова і Б. С. Утевського, тюрми, які передбачені ст. 23 «Основ...», це ті ж виправно-трудова установи, засновані на тих же принципах, що й виправно-трудова колонії, вони мають ті ж завдання виправлення і перевиховання, але з більш чітко вираженими елементами примусу, зі значно більшим ступенем охорони і нагляду, ізоляції ув'язнених від суспільства, з більш суворим режимом [18, с. 88]. Положення відображає, за якими елементами той чи інший вид режиму відрізняється один від одного. Відомості про облаштування цих установ, про їх архітектуру, просторову структуру, про матеріально-побутові умови відбування покаран-

ня у виді позбавлення волі та їх відмінності, особливості у виправно-трудова колоніях і тюрмах у Положенні відсутні. При цьому наказ МВС СРСР № 990 жодним чином не відміняв (хоча традиційно підміняв) Поправно-трудова кодекс УСРР 1925 р., яким трудові колонії поділялись на хліборобські, ремісничі і фабрично-заводські, і який був чинним до червня 1971 року.

На початок 60-х рр. XX ст. виправно-трудова колонії набули статусу основного виду виправно-трудова установ. 26 липня 1961 р. Указом Президії Верховної Ради УРСР було затверджено Положення про виправно-трудова колонії і тюрми МВС УРСР, яким відповідно до ст. 25 КК УРСР 1960 р. були передбачені виправно-трудова колонії чотирьох видів: загального, посиленого, суворого і особливого режимів, а також тюрми і виховно-трудова колонії [21].

Частина 1 ст. 12 Виправно-трудова кодексу УРСР 1970 р. теж визначає видами виправно-трудова установ виправно-трудова колонії, тюрми і виховно-трудова колонії. Частина 3 цієї статті підкреслює: «Виправно-трудова колонії є основним видом виправно-трудова установ для тримання засуджених до позбавлення волі, які досягли повноліття». За ст. 13 ВТК видами виправно-трудова колоній є колонії загального, посиленого, суворого і особливого режимів та колонії-поселення [22].

За нескладними підрахунками на 1971 р. у виправно-трудова колоніях утримувалось понад 99 % усіх засуджених, оскільки у тюрмах, як повідомляв Ю. М. Ткачевський, знаходилось біля 0,3 % від загальної кількості засуджених [23, с. 38].

Як же були облаштовані вищезазначені виправно-трудова установи? Відповідь на це питання можна знайти у Правилах внутрішнього розпорядку виправно-трудова установ, затверджених 10 жовтня 1977 р. МВС СРСР. Виправно-трудова колонія облаштовувалась за типовими проектами. Територія колоній поділялась на дві зони: житлову і виробничу з поділом їх на ділянки, де мало триматися не більше 250–350 засуджених. За Правилами житловою зоною є ізольована територія, на якій живуть засуджені, а виробничою зоною – ізольована територія, на якій працюють засуджені.

У житловій зоні розміщуються гуртожитки, харчоблок, магазин, школа, профтехучилище та навчально-технічні кабінети для профтехпідготовки, клуб, бібліотека, амбулаторія зі стаціонаром, лазня з пральною і дезкамерою, перукарня, комора для зберігання постільних речей та спецодягу, комора для зберігання особистих речей щоденного користування, майстерня з ремонту одягу і взуття, сушильня одягу та взуття, кабінети персоналу. У зоні облаштовується спортивний майданчик, літній майданчик для перегляду кінофільмів і розводу засуджених на роботу. Крім того, у житловій зоні облаштовуються приміщення камерного типу і штрафного ізолятора. У приміщенні контрольно-пропускного пункту облаштовуються кімнати для проведення побачень, кімнати для прийому-видачі посилок і передач. Житлова зона від виробничої відділяється коридором, що проглядається. За межами колонії розміщуються склади, овочесховище, аптека, гараж [24, с. 42]. У житловій зоні в межах локальних ділянок засуджені

мають право вільного пересування (до відбою). Треба звернути увагу, що облаштовані за типовим проектом типові для радянських часів колонії з відповідними структурними елементами архітектури, які нав'язують як засудженим, так і персоналу відповідну форму поведінки, задають систему координат у кримінально-виконавчих правовідносинах, функціонують в Україні по сьогоднішній день, при чому висунута ще у 1939 р. «Временной инструкцией о режиме содержания заключенных в исправительно-трудова лагерях НКВД СССР» вимога до облаштування огорожі табору у формі прямокутника [8, с. 206] є неодмінним атрибутом сучасних українських колоній.

Що стосується тюрем, то вони теж поділялися на дві зони: режимну зону і господарський двір. У режимній зоні були корпуси, в яких камерно трималися засуджені, харчоблок, санпропускник, школа, клуб, амбулаторія зі стаціонаром, майданчики для прогулянок на верхніх поверхах корпусів. Окремо розміщувались виробничі корпуси. Житлові корпуси мали сполучення з виробничими, комунально-побутовими та іншими приміщеннями через тунелі або закриті надземні переходи [24, с. 44]. Стаття 29 ВТК передбачала, що засуджені тримаються у тюрмах у загальних камерах. Перебування в камерах було майже цілодобовим із забезпеченням 2,5 м² житлової площі і з можливістю прогулянки на загальному режимі тривалістю одна година, а на суворому – тривалістю тридцять хвилин. У тюрмах засуджені мали право відправляти листи на загальному режимі – один на місяць, а на суворому – один на два місяці; лише на загальному режимі у тюрмі

засуджені могли мати два коротко-строкових побачення на рік; у тюрмі засудженим дозволялось витратити на місяць до трьох карбованців на загальному режимі і на суворому режимі до двох карбованців; отримувати посилки і передачі у тюрмі засуджені не мали права [22].

В Україні до 2004 р. функціонувало дві в'язниці – у Вінниці і Житомирі. З 1 січня 2004 р., коли набув чинності Кримінально-виконавчий кодекс України, тюрем у складі кримінально-виконавчих установ України немає. Напевно розробники КВК, які його підготували на замовлення Державного департаменту України з питань виконання покарань, виходили з того, що і в ХХІ ст. в незалежній Україні треба і далі послідовно втілювати у життя ленінський заповіт «от тюрем к воспитательным учреждениям» і такими установами продовжують залишатися виправні колонії. Тут доречно нагадати, що в п'ятдесяті роки минулого сторіччя, як було показано вище, керівництвом Радянського Союзу визначило, що головним завданням виправно-трудова колонії є перевиховання ув'язнених [8, с. 490]. Розробники Кримінального кодексу України 2001 р. дійшли висновку, що мета перевиховання виявилась недосяжною у принципі, тому ст. 50 КК України 2001 р., на відміну від КК Української РСР 1960 р., не вказує більше на перевиховання як мету покарання. Отже, головне завдання виправно-трудова колонії виявилось таким, яке виконати неможливо. Свого часу фіаско з перевихованням у виправно-трудова таборах призвело до їх ліквідації, тому цілком закономірно було б ліквідувати так само і виправні колонії, оскільки їх діяльність у сенсі

перевиховання виявилась провальною, натомість суб'єкти політики у сфері виконання покарань відмовились від в'язниць як найсуворішого виду кримінально-виконавчих установ, куди згідно зі ст. 47 ВТК 1970 р. переводили засуджених, які злісно порушували вимоги режиму, тобто тих, кого не могли ні виправити, ні перевиховати у виправно-трудова колоніях. Власне, для таких осіб і було запроваджено в середині тридцятих років минулого сторіччя в СРСР тюремне ув'язнення, хоча, як було показано вище, ще Тимчасовою інструкцією про покарання у виді позбавлення волі і про порядок виконання такого було передбачено переведення позбавлених волі, які порушували порядок і дисципліну, в спеціальні тюрми (ізолятори).

Викладений вище матеріал доводить, що в'язниці дійсно були найсуворішим місцем позбавлення волі у радянській виправно-трудова системі, оскільки кара, тобто обмеження прав і свобод засуджених у в'язницях була найбільшою, умови відбування позбавлення волі найбільш небезпечних засуджених та визнаних злісними порушниками режиму у в'язницях були з найжорсткішим режимом, навіть порівняно з колоніями особливого режиму; посилена ізоляція і постійний нагляд у цих установах порівняно з виправно-трудова колоніями були максимальними. Можна сказати, що своє призначення «настрахати» засуджених, як писав цитований вище професор Б. С. Утевський [17, с. 15], в'язниця радянського зразка виконувала сповна.

Отже, на сьогодні в Україні за чинним законодавством не передбачено функціонування в'язниць, не

передбачено і тюремне ув'язнення як вид покарання. За ст. 11 КВК України до кримінально-виконавчих установ закритого типу, де відбувають покарання засуджені до позбавлення волі, належать виправні колонії мінімального, середнього і максимального рівнів безпеки. Поділ колоній за рівнем безпеки, а не за режимом, був запозичений із закордонного досвіду поділу в'язниць за рівнем безпеки, але такий підхід з самого початку був хибним, тому що колонії – не в'язниці, оскільки виправні колонії в Україні, як це було показано вище – це все ті ж за формою і змістом виправно-трудова колонія як спадок радянської виправно-трудова система. Якщо вже звертатися до зарубіжного досвіду у царині застосування покарань, то насамперед треба виходити з того, що у більшості країн світу застосовуються громадські санкції, як складова пробації, і покарання у виді штрафу і тюремного ув'язнення. Достатньо звернутися до Європейських тюремних правил, щоб переконатися, наскільки сучасні уявлення про призначення в'язниці відрізняються від радянських винаходів в'язниці і колонії.

На те, що виправно-трудова колонія притаманні реальні загрози безпеці позбавлених волі і наскільки далекі ці установи від цивілізації звернув увагу ще у 1992 р. професор В. О. Фефелов [26], який вказав на переваги сучасної в'язниці перед колонією. Ідея запровадження в'язниць замість виправних колоній знайшла свій прояв у «Концепции развития уголовно-исполнительной системы Российской Федерации до 2020 года» [27]. Таким чином, у кінці ХХ – початку ХХІ ст. у Росії кримінально-виконавча політика виходила з

необхідності тримання засуджених не у колоніях, а у в'язницях. На додаток останніми роками у Росії проводиться планомірна робота з виведення виправних установ із важкодоступних і малонаселених місцевостей [28], тобто намітилась тенденція, зворотна колишній колонізації відповідних земель.

На жаль, в Україні така перспектива на сьогодні не проявляється, бо за останні десятиріччя було розроблено декілька концепцій реформування кримінально-виконавчої системи і у жодній з них не запропоновано перейти від колонійського тримання засуджених на користь в'язничного. Як видається, у сучасній Україні немає потреби у колонізації віддалених місцевостей, тобто настав час відмовитись від позбавлення волі як виду покарань і сторічного, запровадженого ще у 1920 р. Тимчасовою інструкцією про позбавлення волі порядку виконання такого у виправних колоніях як рудименту радянського минулого. Позбавлення волі слід розглядати як історичне явище, породжене і виплекане радянщиною, яке має піти у небуття слідом за Радянським Союзом. Замість позбавлення волі як витвору радянської влади необхідно застосовувати тюремне ув'язнення, яке має відбуватись у сучасних в'язницях, де на місце виконання-відбування покарання має прийти гуманне поводження з ув'язненими, як того вимагають Європейські тюремні правила (2006 р.), спрямоване на надання їм допомоги, наповнене піклуванням і турботою про цих членів суспільства, які опинились у скрутних життєвих обставинах, гарантування безпечних для здоров'я і життя умов перебування в установі відбування пока-

рання. Для всього світу, в тому числі і для України, взірцем в'язниці має бути норвезька тюрма середнього рівня безпеки Халден, яка побудована як поселення. Ця сучасна в'язниця більше підходить до поняття колонії, ніж українські виправні колонії. За формою вона близька до оборнської системи в'язниць, оскільки надає можливість ув'язненим усамітнення в окремих кімнатах вночі і вільного

спілкування з іншими ув'язненими вдень. У цій в'язниці ізоляцію ув'язнені, не зважаючи на паркан заввишки 5,6 м, не відчують [28], тому що поводження з ними відповідає рекомендаціям Європейських тюремних правил і Мінімальних стандартних правил стосовно поводження з ув'язненими (Правил Нельсона Манделі, 2015 р.).

Список використаних джерел

1. Таганцев Н. С. Русское уголовное право: в 2 ч. Москва : Изд-во «Юрайт», 2019. Ч. 2. 446 с.
2. Сборник материалов по истории социалистического уголовного законодательства (1917–1937 гг.). Москва : Юридическое изд-во НКЮ, СССР, 1938. 372 с.
3. Прянишников М. Ф. Русская земледельческая тюрьма. Санкт-Петербург : Типография товарищества «Общественная польза», 1881. 252 с.
4. Словарь иностранных слов. Москва : Рус. яз., 1988. 624 с.
5. Стручков Н. А. Советское исправительно-трудовое право. Общая часть. Курс лекций. Москва : ВШ МООН РСФСР, 1963. 224 с.
6. Малиновський І. О. Радянські поправчо-трудоу установи порівнюючи з буржуазними тюрмами / за ред. В. О. Попелюшка. Острого : Вид-во Національного університету «Острозька академія» 2013. 306 с.
7. Исправительно-трудовое право. Москва : Юридич. лит-ра, 1971. 416 с.
8. Хрестоматія з історії пенітенціарної системи України / упор. І. І. Резнік. Донецьк : ТОВ «Східний видавничий дім», 2011. 510 с.
9. Кокурин А. И., Петров Н. В. ГУЛАГ (Главное управление лагерей), 1917–1960 (Россия. XX век. Документы. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/5-85646-046-4/5-85646-046-4.pdf> (дата звернення: 12.01.2020).
10. Яковлев Б., Бурцов А. Концентрационные лагеря в СССР (отрывки). URL: <https://lib.misto.kiev.ua/POLITOLOG/lageri.dhtml> (дата звернення: 12.01.2020).
11. Об использовании труда уголовно-заключенных: постановление ЦК ВКП(б) от 27 июня 1929 г. URL: <http://istmat.info/node/59699>. (дата звернення: 12.01.2020).
12. Олег Вещий. Советская тюрьма в 1930–1940 годы. URL: <https://arctus.livejournal.com/365471.html>. (дата звернення: 12.01.2020).
13. Материалы февральско-мартовского пленума ЦК ВКП(б) 1937 года. URL: <http://old.memo.ru/history/1937> (дата звернення: 12.01.2020).
14. Кокурин А. И. Тюремная система. 1934–1960 гг. URL: <http://old.memo.ru/history/nkvd/gulag/prisons/pch2.html>. (дата звернення: 12.01.2020).
15. Справка о численности заключенных в тюрьмах НКВД—МВД за период 1939–1960 гг. URL: <https://www.alexanderyakovlev.org/fond/issues-doc/1009325>. (дата звернення: 12.01.2020).
16. Сборник нормативных актов по советскому исправительно-трудовому праву (1917–1959 гг.). Москва: Госюриздат, 1959. 360 с.
17. Ширвиндт Е. Г., Утевский Б. С. Советское исправительно-трудовое право. Москва : Госюриздат, 1957. 244 с.
18. Советское исправительно-трудовое право. Москва : Госюриздат, 1960. 278 с.

19. Доклад МВД СССР в ЦК КПСС о деятельности ИТУ МВД в 1957–1958 гг. 22.04.1959. URL: <https://www.alexanderyakovlev.org/fond/issues-doc/1009166>. (дата звернення: 12.01.2020).
20. Приказ МВД СССР № 990 с объявлением «Положения об ИТК и тюрьмах МВД СССР» 15.12.1958. URL: <https://www.alexanderyakovlev.org/fond/issues-doc/1009165>. (дата звернення: 12.01.2020).
21. Главные исторические события развития пенитенциарной службы Украины URL: <https://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/ru/publish/article/634200> (дата звернення: 12.01.2020).
22. Виправно-трудоу кодекс Української РСР. Київ : Політиздат, 1971. 84 с.
23. Ткачевский Ю. М. Советское исправительно-трудоу право. Москва : Изд-во МГУ, 1971. 232 с.
24. Воспитательная работа с осужденными: сб. документов. Київ : РИО МВД УССР, 1981. 426 с.
25. Стручков Н. А. Курс исправительно-трудоу права. Проблемы Общей части. Москва : Юрид. лит., 1984. 240 с.
26. Фефелов В. А. Социально-правовые основы цивилизации исправительных учреждений Российской Федерации (Социально-правовое обоснование уголовно-исполнительной цивилизации исправительных учреждений): науч.-метод. и учеб. пособ. Рязань : НИИРИО РВШ МВД СССР, 1992. 166 с.
27. Концепция развития уголовно-исполнительной системы Российской Федерации до 2020 года. URL: http://www.73.fsin.su/document/kontseptsiya_razvitiya_uis_do_2020_goda.php (дата звернення: 12.01.2020).
28. Федеральная служба исполнения наказаний. Отчет о реализации публичной декларации целей и задач за 2017. URL: http://fsin.su/activity/realizatsiya-kontseptsii_otkrytosti/Otchet%20publichnaya%20deklaracia_03.2017.pdf (дата звернення: 12.01.2020).
29. Так выглядит самая гуманная тюрьма в мире. URL: <https://hronika.info/fotoreportazhi/613865-tak-vyglyadit-samaya-gumannaya-tyurma-v-mire-foto/> (дата звернення: 12.01.2020).

References

- Tagancev, N. S. (2019). *Russkoe ugodovnoe pravo: v 2 ch.* Moskva: Izd-vo «Yurajt», 2019. Ch. 2 [in Russian].
- Pryanishnikov, M. F. (1881). *Russkaya zemledelcheskaya tyurma.* Sankt-Peterburg: Tipografiya tovarishestva «Obshestvennaya polza» [in Russian].
- Struchkov, N. A. (1963). *Sovetskoe ispravitelno-trudovoe pravo.* Obshaya chast. Kurs lekciy. Moskva: VSh MOOP RSFSR [in Russian].
- Malinovskij, I. O. (2013). *Radyanski popravcho-trudovi ustanovi porivnyuyuchi z burzhuaznimi tyurmami /za red. V. O. Popelyushka.* Ostrog: Vid-vo Nacionalnogo universitetu «Ostrozka akademiya» [in Ukrainian].
- Ispravitelno-trudovoe pravo* (1971). Moskva: Yuridich. lit-ra [in Russian].
- Hrestomatiya z istoriyi penitenciaranoi sistemi Ukrayini* (2011). Upor. I. Reznik. Doneck: TOV «Shidnij vidavnichij dim» [in Ukrainian].
- Shirvindt, E. G., Utevskij, B. S. (1957). *Sovetskoe ispravitelno-trudovoe pravo.* Moskva: Gosyurizdat [in Russian].
- Sovetskoe ispravitelno-trudovoe pravo.* (1960) Moskva: Gosyurizdat [in Russian].
- Tkachevskij, Yu.M. (1971). *Sovetskoe ispravitelno-trudovoe pravo.* Moskva: Izd-vo MGU [in Russian].

Struchkov, N. A. (1984). *Kurs ispravitelno-trudovogo prava. Problemy Obshej chasti*. Moskva: Yurid. lit. [in Russian].

Fefelov, V. A. (1992). *Socialno-pravovye osnovy civilizacii ispravitelnyh uchrezhdenij Rossijskoj Federacii (Socialno-pravovoe obosnovanie ugovovno-ispolnitelnoj civilizacii ispravitelnyh uchrezhdenij*. Ryazan: NIIRIO RVSh MVD SSSR [in Russian].

A. Stepaniyk, Doctor of Law, Professor, Head of department of Academician Stashis Scientific Research Institute for the Study of Crime Problems of the National Academy of Law Sciences of Ukraine

ORCID: 0000-0002-0877-6319

Colony or prison? A look at penal institutions from a historical revisionist perspective

After the October coup of 1917, under the slogan "from prison to educational institutions" appeared correctional labor colonies. The first agricultural correctional labour colonies were founded in Ukraine in 1920. In 1929, by decrees of the Central Committee of the All-Union Communist Party of Bolsheviks (Bolsheviks) and the Council of People's Commissars of the USSR, the concentration camps were renamed into correctional labour camps, which were widely used throughout the Soviet Union for the purpose of colonizing deserted areas, uninhabited or sparsely populated areas, remote and unfavourable land, i.e. these institutions actually took over the functions of the colonies. Since the mid-1930s, the official name of another institution for serving deprivation of liberty, prison, has been restored. Soviet correctional labour camps, correctional labour colonies and prisons until the mid-50s operated on the same principles, were part of the unified gulag system. In 1956, a political decision was made to reorganize the correctional labour camps into correctional labour colonies. Since 1961, Ukraine's correctional labour colonies have been general, reinforced, strict and special regimes and prisons, which did not differ fundamentally in their qualitative characteristics, spatial and organizational structure or in the attitude of the staff to the inmates from their predecessors in correctional labour camps. At the beginning of the twenty-first century, correctional labour colonies in Ukraine were renamed into the twenty-sixth and twentieth penal colonies, and former prisons were named penal institutions. Despite the change in the name, the correctional labour colonies in Ukraine are the rudiments of the Soviet correctional labour institutions, where there is still a priority of forced labour, where there is a division into residential and industrial zones, where inmates are accommodated collectively in dormitories, where, owing to the impossibility of privacy in individual living quarters, there is a real threat to security, where the regime is an embodiment of punishment rather than a presupposition of assistance, care and guardianship, as in the past. Since there is no need to colonize remote areas in Ukraine, the time has come to give up centuries of imprisonment in penal colonies and create modern European-style prisons to serve their sentences.

Keywords: *imprisonment; correctional labour colonies; prisons.*